

UDK 2964

**DORIVOR O‘SIMLIKLARNI YETISHTIRUVCHI
SUB’EKTLARDA BUXGALTERIYA HISOBINI
TAKOMILLASHTIRISHDA ELEKTRON IMZONING ROLI**

¹Kalandarova Gulbaxor Matyakubovna

²Mirzayeva Komola Normurod qizi

*Samarqand Davlat vetirinariya meditsinasi, chorvachilik va
biotexnologiyalar universitetining Toshkent filiali “Iqtisodiyot,
buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida katta o‘qituvchisi*

gulbaxorkalandarova058@gmail.com

***Annotatsiya:** Maqolada hozirgi zamon iqtisodiyotida bo‘layotgan o‘zgarishlar, ularning dorivor o‘simliklar yetishtiruvchi xo‘jalik sub’ektlarida buxgalteriya hisobini shu jumladan elektron imzo xususiyatlarini ochib berish va elektron imzodan foydalanish tartibi ko‘rsatib o‘tilgan.*

***Kalit so‘zlar:** Elektron raqam, elektron imzo, elektron xujjat, elektron imzo kaliti, elektron imzo egasi.*

Kirish. Raqamli iqtisodiyot sharoitida Respublikamiz iqtisodiyotida ro‘y berayotgan oqilona siyosat, iqtisodiy islohotlar o‘zining ijobiy natijalarini bermoqda.

Respublikamiz iqtisodiyotida uch xildagi hisob turlari amal qiladi. Bular operativ, statistik va buxgalteriya hisobi bo‘lib, shundan buxgalteriya hisobining asosiy metodi xujjatlashtirish hisoblanadi. Xujjatlardagi rikkvizitlarning to‘liq va aniq bo‘lishini buxgalteriya hisobi nazorat qiladi. Zamonaviy axborot texnologiyalarining rivojlanishi buxgalteriya hisobiga ham tasir ko‘rsatib, elektron xujjatlar joriy qilindi. Axborot texnologiyalaridan maksadli foydalanish mexnat sarfini kamayishga, salmokli miqdorda mablag tejalishiga xam xizmat kiladi. Ayniksa, korxonalar va tashkilotlarda elektron xujjat aylanishi joriy etilgani

sababli xam, ish unimi ortishiga, vaktidan samarali foydalanishga katta imkoniyat yaratildi.

Jumladan, “Elektron xujjat aylanishi tugrisida”gi (2004y), “Elektron rakamli imzo tugrisida”gi (2022y) konunlar soxa rivojini ta’minlashga xizmat kilmokda. Bugun xar bir korxonona va tashkilot oldida axborotga ishlov berish va xujjatlar xarakatini tartibga solish zaruriyati mavjud. Zamonaviy texnologiyalar xujjatlar xarakatini xujjatlar aylanishi shaklida rasmiylashtirish imkonini beradi. Elektron xujjat aslida elektron shaklda kayd etilgan, elektron rakamli imzo bilan tasdiklangan va elektron xujjatning identifikatsiya kilish imkoni beruvchi rekvizitlariga ega elektron xujjatdir. U kogoz xujjatga tenglashtiriladi va bir xil yuridik kuchga ega. Elektron xujjat aylanishi xizmat va tovarlarni sotish, elektron savdoni amalga oshirishda sub’ektlarning interfaol xamkorligini ta’minlovchi vositadir. Tomonlar urtasidagi bitimlar internet tarmog’i orkali elektron shaklda tuziladi Elektron xujjat atamasi - bu, elektron xujjatlarning xukukiy kuchga ega ekanligini anglash, ishonchli xamda xakikiyiligini boshkaruv jarayonida kullash va kogozbozlikdan voz kechish imkoniyatini idrok etish bilan bevosita boglik. Elektron xujjatning asosiy rikviziti esa elektron raqamli imzo hisoblanadi.

Elektron raqamli imzo nima?

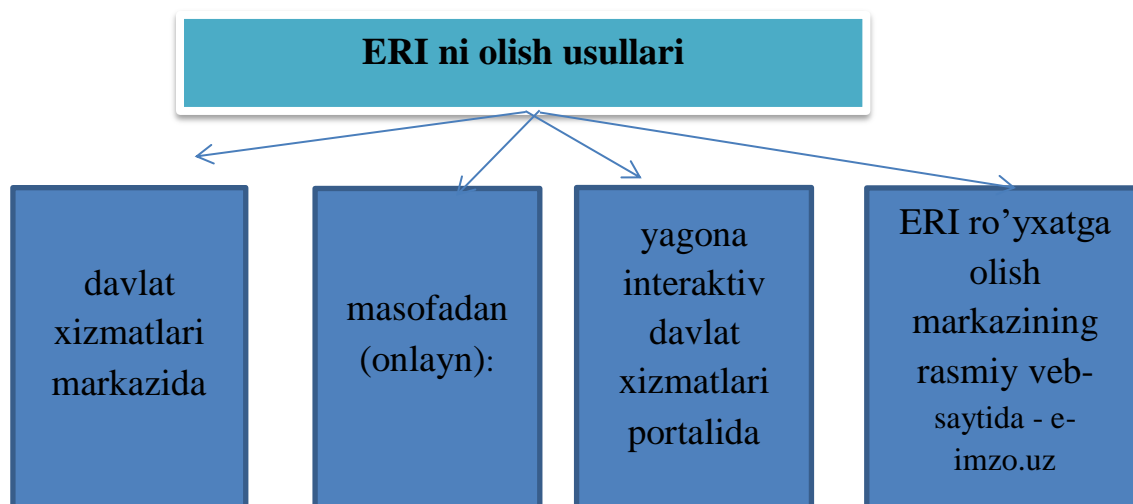
Hujjatlarni raqamlashtirish bilan birgalikda elektron raqamli imzo (ERI) yaratildi. Bu an’anaviy imzoning muqobil varianti bo‘lib, elektron hujjatlarni imzolash va haqiqiyiligini tekshirishda shaxsni tasdiqlash uchun ishlatiladi. ERI dan foydalanishdan maqsad:

- vaqtni tejaydi
- pulni tejaydi
- davlat xizmatlarining barcha turlariga masofadan kirishni ta’minlaydi
- hujjatlarning haqiqiyiliga kafolat bo‘lib xizmat qiladi
- qalbakilashtirishdan himoya qiladi
- elektron pullarni nazorat qilish imkonini beradi

O‘zbekiston Respublikasida elektron raqamli imzo to‘g‘risidagi Qonun qabul qilingan bo‘lib, bu xujjat Qonunchilik palatasi tomonidan 2022 yil 26

iyulda qabul qilingan Senat tomonidan 2022 yil 13 sentyabrda ma’qullangan. Ushbu Qonun 34 moddadan iborat bo‘lib, elektron raqamli imzodan foydalanish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Qonunning 2-moddasiga ko‘ra:

- **elektron raqamli imzo kalitining egasi** — o‘ziga elektron raqamli imzo kalitining sertifikatini berilgan jismoniy yoki yuridik shaxs;
- elektron raqamli imzo kalitining sertifikatini — elektron raqamli imzoning ochiq kaliti elektron raqamli imzoning yopiq kalitiga muvofiqligini tasdiqlaydigan elektron hujjat;

1-chizma **ERI ni olish usullari**

ERI olishni istagan yuridik yoki jismoniy shaxslar Davlat soliq qo‘mitasi ro‘yxatga olish markazining rasmiy veb-saytidagi davlat xizmatidan foydalanishlari mumkin <https://e-imzo.uz>.

1-qadam

- 1.e-imzo.uz caytiga kirib va onlayn-arizani to‘ldiriladi.
- 2.Onlayn shaklda siz "yuridik shaxs" yoki "jismoniy shaxs" maqomlaridan birini tanlashingiz kerak.
- 3.Jismoniy shaxs tegishli oynada 14 xonali JShShIRni kiritadi.

JShShIR - bu 14 ta raqamdan iborat va o'zgartirilishi mumkin bo'lmagan yagona raqam. U pasportda ko'rsatilgan va jinsiy indeks, tug'ilgan sana, shahar kodi, fuqaroning seriya raqami, shuningdek, nazorat raqamini o'z ichiga oladi.

2-qadam

Keyin mobil telefon raqami kiritiladi, u arizachining nomidan ro'yxatdan o'tkazilgan bo'lishi kerak. Onlayn-arizani to'ldirgandan so'ng, ko'rsatilgan telefon raqamiga SMS-xabar shaklida tasdiqlash kodi yuboriladi. Siz ushbu kodni kiritishingiz hamda ariza va telefon raqamini tasdiqlashingiz kerak.

3-qadam

Keyin boshqa bir shakl paydo bo'ladi. Bu yerda shaxsiy kalit va parol yaratiladi.

Ariza beruvchi pasport nusxasini va faylni – pasport sahifasi ochilgan fotosuratini ilova qilishi kerak.

Ilova qilingan fotosuratdagi arizachining tasviri aniq, ochiq fonda, to'liq yuz ko'rinishi va pasportning asosiy sahifasidagi matn tushunarli bo'lishi kerak. Suratning hajmi 5 MB dan oshmasligi kerak.

Barcha maydonlarni to'ldirgandan so'ng, "pfx faylini yarating va davom eting" tugmasini bosing. Ushbu shaklda ko'rsatilgan ERI kalitining parolini unutmang.

Shundan so'ng, tizim kiritilgan ma'lumotlar asosida elektron anketa yaratadi. So'rovnomani diqqat bilan o'qing va agar rozi bo'lsangiz, "so'rov yuborish" tugmasini bosing. Shu bilan onlayn arizani to'ldirish bosqichi yakunlanadi. ERI berish uchun to'lov jismoniy shaxslar uchun hisoblangan bazaviy qiymatning 7% va yuridik shaxslar uchun 10% ni tashkil qiladi. To'lovni 8 soat ichida istalgan usulda amalga oshirish mumkin: Click, PayMe yoki Paynet orqali. Shundan so'ng siz o'zingizning arizangizni veb-saytda topishingiz va chop etishingiz mumkin.

Taqdim etilgan so‘rovnoma Davlat xizmatlari markazi operatori tomonidan olinganidan keyin 1 ish kuni ichida ko‘rib chiqiladi.

Onlayn ariza holatini qanday tekshirish mumkin?

Anketa holatini ko‘rish uchun <https://e-imzo.uz> veb-saytidagi "ilovani topish" yorlig‘iga o‘ting. ERI sertifikatini berishda ijobiy qaror qabul qilinganda, arizachiga ko‘rsatilgan mobil telefonga SMS-xabar yuboriladi.

Ariza beruvchi "arizani topish" yorlig‘iga o‘tishi va elektron sertifikat olinganligini tasdiqlashi kerak. "Tasdiqlash" tugmachasini bosgandan so‘ng, arizachi ilgari ko‘rsatilgan diskdagi DSKYeYS papkasida saqlanadigan shaxsiy kalit egasiga aylanadi. Endi ERI kalitidan barcha davlat va interaktiv xizmatlarda foydalanish mumkin.

Ariza ko‘rib chiqilayotgan paytda ma’lum bir sabablarga ko‘ra rad etilishi ham mumkin.

Elektron imzodan qanday foydalanish kerak?

Sertifikatni yuklab olib, kalitni saqlaganingizdan so‘ng, ERIdan foydalanib hamda kalit parolini kiritgan holda my.gov.uz saytidagi shaxsiy kabinetgizga kirishingiz kerak.

ERIning mavjudligi davlat xizmatlaridan onlayn foydalanish imkonini beradi. Bu xizmatlar:

- jismoniy shaxslar ish haqini tasdiqlash to‘g‘risidagi arxiv ma’lumotnomalarini
- bola tug‘ilganda beriladigan bir martalik nafaqani
- pensiya va uning miqdori to‘g‘risidagi guvohnomalarni olishlari
- bolalarni davlat maktabgacha ta’lim muassasasiga qabul qilish uchun elektron ariza berishlari
- bojxona to‘lovlari bo‘yicha taqqoslama dalolatnomani olishlari va boshqa xizmatlardan foydalanishlari mumkin.

Biznesda korxonalarining mansabdor shaxslari, yakka tartibdagi tadbirkorlar va yuridik shaxslar elektron raqamli imzodan foydalanishlari mumkin.

Elektron raqamli imzo — elektron hujjatdagi mazkur elektron hujjat axborotini elektron raqamli imzoning yopiq kalitidan foydalangan holda maxsus o‘zgarishlar natijasida hosil qilingan hamda elektron raqamli imzoning ochiq kaliti yordamida elektron hujjatdagi axborotda xatolik mavjud emasligini aniqlash va elektron raqamli imzo kalitining egasini identifikatsiya qilish imkonini beradigan imzo.

ERI dan foydalanishning ahamiyati:

- elektron hujjatdagi elektron raqamli imzo ayni bir vaqtning o‘zida qog‘oz hujjatga qo‘lda o‘zi qo‘ygan imzo bilan **bir xil ahamiyatga egadir.**
- elektron raqamli imzoning haqiqiylikini tasdiqlash uchun elektron raqamli imzoning ochiq kalitidan foydalanayotgan **yuridik yoki jismoniy shaxs** elektron raqamli imzo ochiq kalitining foydalanuvchisi bo‘lishi mumkin.
- biznesda korxonalarining mansabdor shaxslari, yakka tartibdagi tadbirkorlar va yuridik shaxslar elektron raqamli imzodan foydalanishlari mumkin.

Elektron imzo va raqamli imzo ko‘pincha bir-birining o‘rnida ishlatiladi, ammo bu ikki tushuncha boshqacha. Ikkalasi o‘rtasidagi asosiy farq shundaki, elektron raqamli imzo asosan hujjatlarni himoya qilish uchun ishlatiladi va sertifikatlashtirish organlari tomonidan sertifikatlanadi, elektron imzo ko‘pincha imzolovchi rozi bo‘lgan shartnoma bilan bog‘liq.

Xulosa shuki, axborot- kommunikatsiya texnologiyalarining jadal sur‘atlar bilan rivojlanishi:

- dunyo global axborot xamjamiyatida respublikamizning munosib o‘rin egallashini ta‘minlashga
- uning bir bo‘lagi bulgan elektron xujjat aylanish tizimini avtomatlashtirishda elektron raqamli imzodan foydalanishga
- korxonalar va tashkilotlarning rakobatbardoshlik qobiliyati ortishiga
- xodimlarning mexnat samaradorligi usishiga
- ularning ish vaqtlari har jixatdan tejalishiga samarali ta‘sir ko‘rsatadi.

Elektron xujjat aylanishdagi davlat siyosati elektron xujjat keng kullanilishini ta'minlashga, ishtirokchilarning xukuk va konuniy manfaatlarini ximoya kilishga, elektron xujjatdan foydalanish standartlari, me'yor va koidalarini ishlab chikishga karatilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1.O'zbekiston Respublikasining "Elektron hujjat aylanishi to'g'risida"gi Qonuni (2004y)
- 2.O'zbekiston Respublikasining "Elektron raqamli imzo to'g'risida"gi Qonuni (2022y)
3. www.my.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi Hukumatining rasmiy sayti
- 4.O'zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to'g'risida” gi Qonuni O'RQ- 2016y 13.04
5. www.mf.uz - O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi sayti.